

Constantin Cavarnos

**MĂRGĂRITARE DUHOVNICEȘTI
DE SUFLET ZIDITOARE
DIN SFÂNTUL MUNTE**

Traducere de prof. Paul Bălan

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2012

CUPRINS

1. Între cer și pământ	7
2. Sfântul Nicodim Aghioritul	11
3. Mărturia teologică a Sfântului Munte	15
4. Ortodoxie și umanism	20
5. Sfântul Grigorie Palama	24
6. Pustnicul rus Nikon despre Rugăciunea lui Iisus	29
7. Sfântul Munte.....	35
8. Flori athonite	40
9. Monahi venerabili din Sfântul Munte	44
10. Bătrânul Hagi Gheorghe	48
11. Sfântul Arsenie Capadocianul	52
12. Pustnicul Avvacum	60
13. Schitul „Sfânta Ana”	67
14. Canon de laudă a Sfintei Ana	70
15. Imne de preamărire a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu	72
16. Icoanele făcătoare de minuni din Sfântul Munte	75
17. Mănăstirea Filoteu	79
18. Asceză și seninătate	83
19. În apărarea monahismului athonit	94
20. Sfântul Munte despre educație	99

ÎNTRE CER ȘI PĂMÂNT

Monahul Teoclit Dionisiatul: *Între cer și pământ: Monahismul aghioritic*, Atena, Editura Ekdotikos Oikos „Astir”, Al. & E. Papademetriou, 1956. 144 p., patru icoane color și numeroase desene.

Această carte face parte din domeniul apologeticii creștine. Părintele Teoclit își asumă sarcina de a apăra monahismul ortodox tradițional, mai ales așa cum a dăinuit el de un mileniu încoace în Sfântul Munte. Folosind modul de abordare dialectic sub formă de dialog, folosit în forma sa clasică de Platon, el tratează cu succes obiecțiile aduse adesea de persoane cu gândire lumească, materialistă la adresa monahismului ortodox.

Personajele care iau parte la dialog sunt autorul însuși, starețul Gavriil de la Mănăstirea Dionisiu, aici sub numele de avva Evsevie, avva Teolept, pustnic, un tânăr monah pe nume Hrisostom, un tânăr teolog și un tânăr avocat.

Dialogul are loc în Sfântul Munte. Starețul Evsevie este înfățișat drept „o personalitate ideală care reprezintă tradiția cu o mare fidelitate”.

Cartea cuprinde o prefață scrisă de arhimandritul Gavriil, starețul Mănăstirii Dionisiu, și un „Cuvânt înainte”, alcătuit de ucenicul său Teoclit. Se termină cu un substanțial apendice scris de binecunoscutul iconograf și scriitor religios Fotie Kontoglou, intitulat: „Câteva cuvinte

despre iconografia ortodoxă” și „Scurtă referire la cele patru icoane în culori care apar în carte”. Două dintre aceste icoane sunt realizate de Kontoglou, iar celelalte două sunt realizate de talentatul său ucenic, Rallis Kopsidis.

Pe parcursul paginilor cărții se mai pot vedea numeroase desene religioase, câteva realizate de Kontoglou, iar celelalte de Kopsidis.

La începutul prefetei sale, bătrânul Gavriil spune: „Oamenii duhovnicești, după cuvântul dumnezeiescului Pavel, «sunt datornicii» tuturor păturilor sociale, mai ales ai celor care au rătăcit calea, după spusa aceluiași Apostol. Cugetând la această răspundere în locul umil în care viețuiesc și având din experiența multor ani confirmarea faptului că majoritatea creștinilor noștri nu sunt dispuși să intre în monahism – drept consecință a erorilor și ignoranței, mai degrabă decât din pricina unei convingeri raționale –, am dorit întotdeauna să văd cu ochii mei o carte duhovnicească scrisă în apărarea vieții monahale, o carte după Dumnezeu scrisă «nu ca iscusit cuvântător sau ca înțelept» (1 Cor. 2,1), ci «în curăția inimii» (Col. 3,22)... Pe deplin conștient de importanța unor astfel de lucrări, nu m-am avântat a-mi asuma scrierea unei astfel de cărți... Din articolele pe care fiul meu duhovnicesc, părintele Teoclit, le-a scris și le-a publicat în diferite reviste, precum și din dăruirea sa deplină idealului monahal, am observat că el este persoana potrivită de a scrie o astfel de carte”.

Starețul Gavriil spune mai departe că, în calitate de duhovnic, l-a îndemnat adesea pe Teoclit să poruncească la scrierea unei astfel de cărți.

Totuși, de fiecare dată, din smerenie sau din alte pricini, Teoclit a refuzat. Dar, în cele din urmă, bătrânul a trebuit să-i dea poruncă spre a săvârși această lucrare.

În continuarea acestei istorisiri este relevantă afirmația făcută de părintele Teoclit în al său „Cuvânt înainte”, și anume că „această lucrare este produsul *ascultării*, care dimpreună cu *sărăcia de bunăvoie și fecioria*, constituie tripticul monahismului ortodox”.

El explică faptul că în scrierea cărții a avut drept singure izvoare binecuvântarea venerabilului său stareț și cercetarea Părinților celor purtători de Dumnezeu și că această carte „constituie o strădanie *de a scoate în evidență spiritualitatea monahismului Bisericii Răsăritene și necesitatea existenței și funcționării sale*”.

Această lucrare manifestă nu numai o vastă cunoaștere duhovnicească, ci și o capacitate dialectică remarcabilă, pătrundere psihologică și duhovnicească, precum și daruri literare. Ea a produs o adâncă impresie asupra oamenilor din toate păturile sociale elene și din străinătate. Părintele Teoclit arată locul monahismului athonit, contemplativ în epoca actuală și atrage, de asemenea, atenția asupra faptului că *askesis*, „nevoințele duhovnicești”, reprezintă o trăsătură esențială a creștinătății ortodoxe adevărate. Astfel, el susține pe deplin teza filosofului rus Nikolai Berdiaev (1874-1948) că „Ortodoxia este mai ascetică decât creștinismul occidental, fiind esențialmente o religie monahală”.

Cu totul semnificativ în ceea ce privește impactul pe care l-a avut cartea *Între cer și pământ* în Grecia este faptul că ea a contribuit la creșterea numărului de monahi în Sfântul Munte și a filomonahismului în rândurile elenilor.

Totuși cartea lui Teoclit nu a reușit să oprească pe deplin criticile la adresa monahismului athonit, care pune accentul pe asceză, pe liniștea lăuntrică, dar și pe cea din afară, o viață de rugăciune departe de tulburările și

grijile „lumii”. Au apărut „studii și tratate” scrise de unii teologi și oameni de Biserică eleni, care susțineau că monahii ar trebui să-și închine viața lucrărilor filantropice, slujirii în spitale, orfelinate și aziluri de bătrâni. Și mai spuneau unii cu tărie că un astfel de monahism este în deplin acord cu duhul Evangheliilor, cu părerile Sfinților Părinți și cu tradiția Bisericii Ortodoxe.

Răspunzând unor astfel de articole, arhimandritul Gavriil, duhovnicul lui Teoclit, a scris o foarte cuprinzătoare și grăitoare critică adusă unor astfel de recomandări „binevoitoare” și a tipărit cartea la aceeași editură unde a apărut *Între cer și pământ*. „Astir”. Titlul cărții sale este *Viața monahilor trăită după învățăturile Sfinților Părinți* (*He Monachiké. Zoé katá tous Hagíous Patéras*). Aceasta a apărut în anul 1961¹.

¹ Tratez aceste lucruri în cartea mea *Fericitul stareț Gavriil Dionisiatul* (vol. 13 din seria mea „Sfinți ortodocși moderni”, pp. 126-131).

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL

Monahul Teoclit Dionisiatul: *Sfântul Nicodim Aghioritul*.
Subtitlu: „Viața și lucrările sale – 1749-1809”, Atena, Ekdoticos Oikos „Astir”, Al. & E. Papademetriou, 1959, 379 p.

În timpul pelerinajului meu din anul 1958 în Sfântul Munte, m-am întâlnit cu părintele Teoclit Dionisiatul la Mănăstirea Dionisiu, unde viețuia de mai mulți ani.

L-am aflat lucrând la o carte despre viața și opera monahului Nicodim, care fusese canonizat în anul 1955. Nicodim și-a petrecut primii doi ani din Sfântul Munte, între 26 și 28 de ani, la Dionisiu, iar acesta a constituit motivul principal pentru care părintele Teoclit era deosebit de interesat de dânsul. El mi-a citit câteva capitole din manuscrisul său pentru a-mi observa reacția. M-a impresionat ca fiind o lucrare scrisă de unul care cunoaște subiectul foarte bine și care caută să înfățișeze personalitatea și învățăturile unui Sfânt Părinte al Bisericii Ortodoxe într-un chip ziditor. Teoclit l-a caracterizat pe Nicodim drept „cea mai mare personalitate postbizantină din teologia ortodoxă”. Am extras un fragment din manuscris, care mi s-a părut a avea o importanță fundamentală pentru înțelegerea monahismului ortodox și pe care-l transcriu aici. Acesta prezintă în chip minunat personalitatea și situația Sfântului Nicodim în calitatea sa de monah și scriitor, precum și personalitatea și situația părintelui Teoclit însuși. Iată-l:

„Cartea de față este lucrarea unui monah. În Biserica răsăriteană, existența unui monah «erudit» este aproape necunoscută. Ceea ce face ca monahismul ortodox răsăritean să aibă o trăsătură cu totul aparte este o *vie spiritualitate* atât de elevată, încât monahismului nu i se găsește nici o îndreptățire în teologia mistică și ascetică înfățișată de Sfinții Părinți, decât ca fiind un lucrător al virtuții, un suflet contemplativ, chemat de Dumnezeu, oferindu-se fraților săi întru Hristos, datorită dragostei sale față de ei, din belșugul experierii dumnezeirii de către el însuși... Deci chilia monahului nu este o cămară de cercetare și scrieri savante, ci un loc de rugăciune, lucru, meditație și întărirea și înfrânarea sufletului în vederea unor anumite lupte duhovnicești, într-o zonă liniștită, singuratică și nelumească”.

Acest text a constituit cel dintâi paragraf al prefetei cărții părintelui Teoclit *Sfântul Nicodim Aghioritul* care a fost tipărită la Atena la câteva luni după întâlnirea mea cu dânsul de la Mănăstirea Dionisiu.

Expunerea vieții Sfântului Nicodim Aghioritul precede în ordine cronologică, din anul 1749, anul nașterii sale, până în 1809, anul morții sale. Cele 14 capitole ale cărții sunt urmate de un substanțial epilog, note și o bibliografie.

Cititorul va găsi drept deosebit de interesant și ziditor ceea ce spune părintele Teoclit despre următoarele: „Kollivazii”, „Filocalia”, „Everghetinosul”, „Cu privire la neconținuta împărtășire cu Dumnezeieștile Taine”, capitolul „Câteva lucruri despre asceză”, „Manualul de povățuire”, socotit de el o capodoperă, „Toate lucrările Sfântului Simeon Noul Teolog”, „Războiul nevăzut”, „Scara”, „Noul Martirologiu”, „Hristoitia” sau „Morală creștină”, „Sinaxarele” sau „Viețile sfinților” apărute în trei volume și „Mărturisirea credinței”.

La câteva dintre aceste lucrări Sfântul Nicodim a fost autorul, în cazul altora editorul sau editor și traducător.

În epilog, măreția Sfântului Nicodim ca sfânt și teolog este pe deplin scoasă în evidență și explicată. Astfel, părintele Teoclit spune:

„Scrierile Sfântului Nicodim, retipărite de mai multe ori, au devenit criteriu al adevărului ecleziastic și hrana întăritoare pentru sufletele monahilor și ale membrilor Bisericii în general. Ele rămân nepieritoare opere literare de-a lungul secolelor și de mare preț pentru credincioși. Pentru duhul curat care le pătrunde înțelesurile, observațiile adânci, analizele subtile, poezia, dulceața și mi-reasma lor duhovnicească, caracterul lor incomparabil de erudit; soliditatea și claritatea lor le fac să fie niște lucrări incomparabile prin frumusețea și bogăția lor duhovnicească. El nu a scris nimic în ceea ce privește izvoarele de care s-a folosit. Mereu a făcut referire la Sfânta Scriptură și la Sfinții Părinți și Dascăli ai Bisericii, uitând cu totul de «eul scriitorului»”.

Apoi părintele Teoclit adaugă:

„Sfântul Nicodim a experiat duhul ortodox al Sfinților Părinți în toate manifestările sale și a adunat în sine întreaga lor experiență dumnezeiască. Preasfântul său suflet s-a născut spre toate manifestările incomensurabile ale Sfântului Duh, participând la înțelepciunea lui Dumnezeu” (pp. 363-364).

„Nicodim”, remarca el, „a fost un mare teolog în sensul mai larg al acestui termen, lăsând în urma sa o sumă de scrieri enormă, personală, unificată și demnă de încredere” (p. 368).

Am alcătuit lista scrierilor sale în cartea mea *Sfântul Nicodim Aghioritul*. Ele constau din 11 cărți tipărite de el, dintre care șase sunt traduse și tipărite de el, nouă

Constantin Cavaros

sunt scrieri ale sale, cinci sunt scurte predici, 42 sunt imne-acatist, 19 canoane, alte câteva sunt lucrări imnografice și scrisori.

Cartea părintelui Teoclit despre Sfântul Nicodim este cea mai cuprinzătoare istorisire a vieții și gândirii sale care a fost vreodată tipărită. Ea este o carte extrem de ziditoare și plină de informații de mare folos.

MĂRTURIA TEOLOGICĂ A SFÂNTULUI MUNTE

Gheorghe Kapsanis, arhimandrit, stareț al Mănăstirii Grigoriu, *Mărturia teologică a Sfântului Munte*, Atena, Ekdoseis „Orthodoxou Typou”, 1981, 23 p.

Această monografie scoate în evidență aspecte importante din Sfântul Munte Athos în patru capitole. Acestea sunt: 1) Mărturie a unei adevărate pocăințe. 2) Mărturie a Dumnezeului Celui Viu. 3) Mărturie a unei personalități și vieți teantropocentrice, și 4) Mărturie a vieții sociale ortodoxe.

În primul capitol, starețul Gheorghe Kapsanis atrage atenția asupra faptului că în Sfântul Munte pocăința este experiată ca un aspect fundamental al vieții creștine. „Cu adevărat, Sfântul Munte este un loc al pocăinței. Monahii săi au venit aici pentru a experia adevărata pocăință. Ei au venit aici pentru a simți propria păcătoșenie în profunzime și pentru a experia durerea și suferința pentru aceasta. Ei au venit pentru a primi semne că au fost iertați de Domnul. Ei au ajuns aici pentru a se curăța de patimile lor.

În cel de-al doilea capitol, părintele Gheorghe spune că monahul athonit, având harul pocăinței, Îl cunoaște pe Adevăratul Dumnezeu și nu o oarecare idee despre Dumnezeu. Atunci când un om s-a curățit de patimi și se împărtășește cu Sfintele Taine, el poate vedea Lumina necreată a Sfintei Treimi – aceeași Lumină care a fost

văzută de Sfinții Apostoli la Schimbarea la Față a Domnului pe Muntele Tabor. El se poate uni cu Dumnezeu, putând ajunge la *theosis*. În legătură cu aceasta este citat Cuvântul Domnului: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”.

În ceea ce privește „inima” (*kardía*), arhimandritul Gheorghe remarcă faptul că în Sfântul Munte este transmisă până în zilele noastre calea prin care „inima” este descoperită drept centru al ființei umane și prin care ea este curățită de patimi, dar și prin care mintea (*nous*) se îndreaptă spre „inimă” și se unește cu ea, stare care duce la vederea lui Dumnezeu.

Continuând pe această temă în cel de-al treilea capitol al cărții, el remarcă încă de la început faptul că pocăința monahului athonit și cunoașterea lui Dumnezeu de către acesta constau din faptul că el își orientează libertatea către adevăratul centru și izvor al vieții și al universului: către Dumnezeul Cel în Treime slăvit și închinat. Aceasta înseamnă a nu duce o viață *antropocentrică* (îndreptată spre om), ci una *teantropocentrică*, o viață omenească concentrată în întregime pe Dumnezeu-Omul Hristos. Centrul vieții sale este Preasfânta Treime în Hristos. Pînta vieții sale este unirea cu Dumnezeu. Întreaga sa viață este legată de Dumnezeu. Dumnezeiasca Liturghie este săvârșită în fiecare zi. Slujbele bisericesti stau cu totul pe primul plan. „Acest lucru este evidențiat de faptul că biserica principală (*katholikón*) se află în mijlocul mănăstirii, iar toate celelalte clădiri sunt construite în jurul ei.”

Rugăciunea neîncetată, „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul”, îl menține pe monah într-o permanentă unire cu Domnul.